

domnívam se, že by měla uvažovať ani ne tak o extenzívnym rozširovaní svojho tematického zaberu využívaním stejného postupu, ale spíše o rozšíření škály interpretačních přístupů účelnou konfrontací, o využití jiných druhů pramenů. To by jí umožnilo přejít od závěrů dílčí povahy (někdy již známých nebo předvídatelných) k širěji koncipovaným hodnotícím úvahám. *Dan Gawrecki*

**Elena Mannová (Eds.):
Meštianstvo a občianska
spoločnosť na Slovensku
(1900–1989).** Bratislava, AEP 1998,
256, 24 s. obr.

Zborník štúdií nazvaný Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku (1900–1989) zostavený Elenou Mannovou, je výsledným produktom vedeckého sympózia s rovnomeným názvom, ktoré prebehlo v dňoch 14.–15. októbra 1996 v Bratislave.

V zborníku autorka sústredila 19 príspevkov od rovnakej počtu autorov, ktorí uchopili fenomén slovenského meštianstva z pohľadu viacerých vedných disciplín. Popri sebe tu nájdeme štúdie historiografické, etnologické a folkloristické, literárnovedné, sociologické a filozofické. Roznorodosť pohľadov na meštianstvo (z hľadiska viacerých vedných disciplín) zintenzívňuje rozmanitosť spracovávaných tém.

Historické štúdie E. Mannovej a Ľ. Lipťáka predkladajú prierez historickými determinantami, ktoré boli určujúce pri formovaní sa stredných vrstiev na Slovensku. Elena Mannová načrtáva sedem faktorov ovplyvňujúcich vývoj meštianstva v slovenských mestách – agrárnu bázu spoločnosti, prevahu malých miest a „ruralizáciu“ prostredia,

relatívnu dominanciu stredných vrstiev v prvej polovici 20. storočia, etnickú heterogenizáciu slovenskej spoločnosti, konfesijnú a regionálnu diferenciaciu a nestabilitu politického vývoja. Ľubomír Lipťák sleduje vývoj elít v rokoch 1867–1918 z hľadiska posunu v ich majetkovej a hospodárskej základni analyzovaním daňových kníh mesta Trnava. Všíma si aspekt virilizmu (jeho znaky a ich transmisiu v novšom období) jako formalizáciu postavenia elít v spoločnosti. Jeho pozornosť zaujíma aj vzťah medzi starým meštianstvom a šľachtou, vplyv džentry a inteligencie na staré vrstvy meštianstva a následné prvky homogenizácie-vzdelanosti, modernizácia, vznik ČSR a podobne.

Sociologická štúdia pochádzajúca od autora Vladimíra Krivého mapuje charakter vývinu 49 obcí v rozpätí rokov 1921–1994. Vychádza zo štatistických údajov-demografických, konfesijných, etnických a volebných. Ján Pašiak charakterizuje meštianstvo, jeho kultúru a životný štýl zo sociologického hľadiska. Pohybuje sa v rozmedzí rokov 1921–1994, ktoré člení na jednotlivé historické obdobia v slovenských dejinách.

Na súvis medzi intelektuálom a mestom poukazuje Peter Zajac. Rozoberá „traumy“ slovenského intelektuála v 19. storočí, prechádza jeho dejinami v období 1. republiky a návratu do miest, cez zbavovanie sa „buržoáznych“ intelektuálov a výchovou pracujúcej inteligencie v období socializmu, alebo jeho zlyhaním v období fašizmu. Problém národovectva a občianstva v 19. storočí a vzťah medzi prirodzeným a ústavným bytím národa analyzuje Tibor Pichler. Životné osudy konkrétneho predstaviteľa elity z prvej polovice 20. storočia, osobnosť Vladimíra Fajnora, predstavuje Katarína Zavacká cez jeho diela, myšlienkový odkaz,

doplňaný autobiografickými a profesnými údajmi.

Zaujímavými príspevkami sú literárno-vedné štúdie. Autorka Dana Kršáková upozorňuje na dôležitý prínos memoárovkej, beletristickej literatúry či periodickej tlače, ktorá je nevyčerpateľným zdrojom slúžiacim pre rekonštrukciu obrazu zo života stredných vrstiev. Jedným z hlavných predstaviteľov slovenskej realistickej prózy je Janko Jesenský. Marcela Mikulová rozoberá jeho literárne dielo aj s ukázkami čerpajúcimi z malomestského prostredia slovenských mestečiek. Iný pohľad na „mesto v medzivojnovnej fikcii“ pochádza z pera Pavla Minára. Analýzou medzivojnovnej literatúry dostáva zaujímavé vnímanie toposu mesta jako kontrastu života na dedine.

Peter Sallner sleduje postupnú emancipáciu židovskej menšiny od konca 18. storočia cez jej vyformovanie sa jako mestotvorného elementu, následnú likvidáciu stredných vrstiev umocnenú deportovaním židovského obyvateľstva až k obdobiu po roku 1989 spojenému s renesanciou židovskej komunity.

Štúdia Evy Krekovičovej spracováva tému „vyšších vrstiev“ z folkloristického pohľadu. Rozoberá jednotlivé motívy s tematikou pánov vo vidieckom prostredí a ich variácie v slovenskej ľudovej piesni.

Autobiografickú metódu jako nosnú bázu výskumu uplatnila Zuzana Kusá. Interviewovala potomkov rodín predprevratovej inteligencie deklarujúcej slovenskú národnosť.

Sociálne dejiny zachytávajúce každodennú kultúru sú prezentované Romanom Holecem a Magdou Zuberovou. Spôsob života meštianských vrstiev, kultúra bývania a odievania, ktorým sa tieto vydeľovali zo spoločnosti, tvoria zaují-

mavý pohľad na problematiku. Obidva príspevky sú organicky doplnené etnologicou štúdiou Moniky Vrzgulovej o spôsobe života žien zo stredných živnostníckych vrstiev. Ďalšie aspekty života stredných vrstiev vo verejnom posobení v branných, športových a telovýchovných spolkoch približujú autori Miloslav Čaplovič a Ján Grexa. Špeciálnu tému predstavujú zdravotno-sociálne aspekty v medzivojnovnom období autorky Anny Falisovej.

Zborník Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku je zaujímavým interdisciplinárnym projektom inšpiratívnym aj pre ďalšie vedné obory. Otvára celú škálu nových problémov podnietených netradičnými postupmi či kombináciou viacerých metodológií.

Zostavovateľke zborníka Elene Manovej s kolektívom autorov sa podarilo skĺbiť do kompaktného celku množstvo pohľadov na jeden obsiahly problém. Vytvorili tak bázu pre ďalší výskum meštianstva a občianskej spoločnosti na Slovensku.

Ivica Bumová

Dušan Lužný: Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace. Brno, Masarykova univerzita 1999 (6. sv. edice Religionistika), 184 s.

S dvouletým zpožděním od deklarovaného data vydání se na pulty knihkupectví dostává druhá rozsáhlejší práce jednoho z mála našich v současnosti publikujících sociologů náboženství. Její vydání je o to významnější, že musí *de facto* suplovat v češtině neexistující přehled této disciplíny, neboť marxistické práce A. Sekota (*Sociologie náboženství*, Svoboda, Praha 1985) či J. Machalíka